
Zygmunt Bauman, **Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Dene-
meleri**, çev. İsmail Türkmen (İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2. Basım 2014), 395 s.

Zygmunt Bauman, Türkçe'ye yaklaşık yirmiye yakın kitabı çevrilen üretken yazarların başında gelmektedir. Sosyoloji bilimine yazdıklarıyla önemli katkılar sunmuş ve sunmaktadır. En önemlisi Bauman, pozitivist sosyolojinin egemen olduğu günümüzde 'anlamaya' dönük bir sosyolojinin inşasına çaba sarfetmektedir.

Marksist, hümanist, yapısalcı ve eleştirel bir kuramcı olarak görülmesinin temel nedeni düşüncelerinin oluşmasında pekçok düşünürün etkisidir. Özellikle Karl Marx, Albert Camus, Antonio Gramsci, Jürgen Habermas, Micheal Foucault, Theodor Adorno, Cornelius Castoriadis, Emmanuel Levinas bunlar arasındadır. Eserlerinin merkezi temalarını modernlik, postmodernlik, holocaust, müphemlik, tüketim, bürokrasi, etik, öteki, küreselleşme, yabancı, entelektüel kavramları oluşturmaktadır. Düşünceleri bu kavramlar etrafında şekillenmektedir. Özellikle Yahudi kökenli olması yaşamına hareketlilik kazandırmıştır. İsrail, Kanada, Avustralya, ABD ve en sonunda İngiltere'de karar kılmış ve Leeds Üniversitesi'nde uzun süreler dersler vermiştir. Diasporada yaşamının şekillendirdiği diasporik bilinçten dolayı 'yabancı' teması eserlerinde sıkça geçmektedir. Kritik edeceğimiz 'Parçalanmış Hayat' eseri diğer eserlerine benzer şekilde aynı konular etrafında gelişmektedir. Yalnız bu eserini okuma fırsatını bulmuş biri bile onun düşüncelerini genel hatlarıyla öğrenmiş olur. Kitap, bir giriş yazısıyla birlikte sekiz temel bölümden oluşmaktadır. Her bölüm de, kendi içerisinde çeşitli alt başlık konularından oluşmaktadır. Her bir bölüm ve başlık yoğun bir içeriğe sahip olup üzerinde uzun süre düşünmeyi gerektirmektedir. Bazı noktaların anlaşılması kitabı bir kenara bırakma arzusunu kamçılarsa da biraz sabır ve yoğunlaşmayla bu sorun ortadan kalkmaktadır. Hatta ikinci defa kitap okunduğunda ayrı bir zevk ve keyif vermektedir. Bunun en temel nedeni şüphesiz konuların anlaşılması noktasında gösterilen zihinsel çabadır.

Bauman kendi sosyoloji düşüncesi bağlamında özgürlük kavramını modern ve postmodern dönemin özellikleri bağlamında

etik ve ahlakla olan ilişkisine değinmektedir. Bauman 'ahlaklı olmayı' insanın iyi ve kötü arasında bir seçim tercihinde bulunabilme imkanına sahip aktörün özgürlüğüyle ilişkilendirmektedir. Bu bağlamda modernitenin etik çağına, postmodernitenin ahlak çağına işaret ettiğini temellendirmeye çalışır. Bu yargıya ulaşmasındaki temel gerekçesi ise modern projenin yanlış seçim imkanının olmadığı bir dünya tasarlamasıdır. Ahlaki durumun özelliği olan müphemlik modernlik tarafından ortadan kaldırılmış ve yerine etik yasa yerleştirilmiştir. Öyle ki bu durumda ortaya 'yüksüzleştirilmiş' ve 'yerinden edilmiş' bir kimlik çıkmıştır. Dolayısıyla Onun bakış açısında modernliğin olduğu yerde ahlaktan bahsetmemiz mümkün değildir.

Bauman ahlak kuramını Emanuel Levinas'tan esinlenerek kurar. O, modernlikle birlikte bütün insanlar için geçerli evrensel hukuk kodlarından oluşan etik anlayışını bireyin ötekiyle karşılaşmasından hareketle birbirinden bağımsız tikel durumlar üzerine yerleştirir. Bu çerçevede ahlak öteki ile yüzleşme anında 'öteki için sorumluluk' duygusuna dönüşmektedir. Kısaca Bauman'ın postmodern ahlak önerisi, Tanrı ile insan arasındaki bu ontolojik eylem, 'ben' ve 'öteki' arasına indirgenmektedir. Ahlakın metafizik boyuttan kopartılması her ne kadar teistik dinler açısından problemli olsa da çokkültürlü toplumlarda -özellikle yerelliğin ortaya çıktığı toplumlarda- birarada yaşamayı kolaylaştıracak işlevsel bir yönü sağlayabilir. Fakat onun bu önerisine şöyle bir eleştiri yapabiliriz. Bauman ahlak önerisi, ahlakı rasyonel evrensel yasa koyucu etik anlayışından kurtarmaya çalışırken, ötekine bağlı bir ahlak anlayışını geliştirmesi kendi içerisinde bir özgürlük problemine yol açmaktadır.

Bauman'ın derinlemesine çözümleme yaptığı konulardan biri de Holocaustur. O, Holocaust gibi trajik bir olayı modernliğin büyük bir günahı olarak görmektedir. Bu trajik olayın temel müsebbibi olarak 'rasyonel bürokrasi' ve 'araçsal akı' görmektedir'. Metaforları çok sık kullanan Bauman bu meseleyi bir bahçıvan metaforu yardımıyla çözümlemektedir. Nasıl ki bahçıvan yabancı otları bahçeden ayıklarsa, aynı şekilde modern devletler de müphem ve belirsizliği arzulamaz ve onları ortadan kaldırmaya çalışır. Buradan hareketle ona göre Avrupalılar açısından müphem olarak görülen Yahudiler modernliğin sonucu olarak bahçedeki yabancı otlar gibi yok edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Bauman, sorgulamasında

şu soruyu sormayı ihmal etmez. Nasıl olur da böyle büyük çapta bir trajik olay herhangi bir rahatsızlığa ve vicdani bir muhasebeye dönüşmez? Sorunun cevabını Bauman, modern devletlerin rasyonelleşmiş bürokratik yapılanmasında bulur. Ona göre rasyonel bürokratik örgütlemenin eylemleri adiaforize etmesi nedeniyle, eylemlerin sonuçlarından bireyin ahlaki sorumluluğu ortadan kalkmaktadır. Bundan dolayı eylemi yerine getiren kişi, öldürdüğü maktulle yüz yüze gelmediği için vicdani bir muhasebeden kurtulabilmektedir. Hatta oyuna dönüşen bu suç eylemleri, övünç kaynağı olan bir etkinliğe bile dönüşebilir. Bürokratik hiyerarşik örgütlenme biçimi, suçu kendi içerisinde parçalara ayırarak eylemin sorumluluğunu ortadan kaldırmaktadır.

Bauman'ın eleştirdiği konuların başında Batı Uygarlığı gelmektedir. Ona göre kendisini modern gören Batı uygarlığı, kendi yerel hukukunu baskı yoluyla evrensel olarak kabul ettirmektedir. Yani Bauman, Avrupa'nın kendi tarihini tarihin kendisi olarak ve kendi bilgisini bilginin kendisi olarak görmesini eleştirmektedir. Bence bu, Bauman'ın yapmış olduğu önemli eleştirilerden biridir. Tabiatıyla, bugün, Batı'nın pozitif bilimin evrensel hakikatleri taşıdığına dair iddiası, onun güçten tebarüz eden askeri ve teknolojik gücünden kaynaklanmaktadır. Şayet bugün söz konusu teknolojik üstünlüğe sahip başka bir uygarlık olsaydı belki de bu uygarlık kendi bilgilerini hakikatin kendisi olarak takdim edecekti. Bauman eleştirilerini haklı olarak daha da ileri boyutlara taşır. Ona göre Batı uygarlığı evrensel olmadığı gibi batmaktan da kurtulmak için bazı yerellikleri yoksullaştırmakta ve güçsüzleştirmektedir. Burada Ali Şeriatî'nin İngiltere üzerinden Avrupa ülkelerine yönelik eleştirel düşüncelerini hatırlamakta yarar vardır. Şeriatî, İngiltere'nin kendi toplumuna, vatandaşına demokrasiyi ve refahı sağladığını, ama dışarıda despotik yöntemlerle diğer toplumların zenginlik kaynaklarını sömürmekte olduğunu ifade eder. Dolayısıyla Batı uygarlığı, kendi refahını diğer toplumları sömürmekle sağlamaktadır. Arka planda bulunan çirkin yüz görünürde aldatici süslü bir yüze dönüşmektedir. Bugün medeniyet, demokrasi kavramları çerçevesinde birçok ülkenin kaos ve iç savaşa sürüklenmiş olması Batı uygarlığının bu çirkin yüzünü deşifre etmiştir. Dolayısıyla Bauman gibi entellektüellerin içerden bunu farkedip eleştirmesi kayda değerdir.

Bauman eserlerinde bolca metaforlara yer vermektedir. Bunlardan biri "hacı" metaforudur. Bauman, modern yaşamı 'hacı' figürüyle özdeşleştirmektedir. Ona göre, 'Hıristiyanların Ebedi Krallığı' arayışındaki hac yolculuğu modern dönemde yeni bir anlam ve biçim kazanmıştır. Hacı'nın ulaşmak istediği bir ütopyası olduğu gibi modernliğin de bir ütopyası vardır. Fakat Bauman'ın akışkan modernlik olarak tarif ettiği postmodern çağda hacının halefleri gezinen, turist, aylak ve oyuncu olarak görünmektedir. Her dört figür de postmodern dönemde hacı metaforunun dönüştüğü tipleri gösterir. Her biri için 'nereye gidileceğini', 'ne olacağını' önceden kararlaştırmak mümkün değildir. Emin olunan tek şey, buldukları yerin varış noktası olmayıp, sürekli yolda olmalarıdır. Yani parçalı hayatları sözkonusudur.

Akışkan bir yaşam stratejisine sahip postmodern dönemde kimliklerin sabitlenemediği gibi bu strateji aşk ve evlilik kurumlarına da yansımaktadır. Günümüzün parçalı hayat anlayışında romantik aşklar da artık geride kalmıştır. Bauman'a göre bu çağ artık 'plastik cinsellik' yani; "üreme, akrabalık ve nesillerle olan asırlık bütünlüğünden koparılan 'cinsel haz çağıdır.'" Dolayısıyla bugünkü toplum Bauman'a göre, derin ve uzun süreli dostlukları, aşkı ve evlilikleri zorlaştırmaktadır. Aslında, aynı durumun Müslüman toplumları için de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. İslam toplumunda da ilişkilerin haz üzerine kurulu olmaya başladığını belirtebiliriz. Evlilik gibi dinin önemseydiği en temel kurum bile kısa süreli ilişkiye dönüşmeye başlamıştır. Romantik aşklar ve bir ömür boyu evlilikler artık yavaş yavaş tarihe karışmaktadır.

Eserin bir başka dikkat çeken konularından biri Micheal Foucault tarafından literatüre kazandırılan panoptikon kavramıdır. Buradan hareketle Bauman bu kavrama ek olarak sinoptikon kavramını dile getirmektedir. Bilindiği gibi panoptikon, azınlığın çoğunluğu gözetlemesidir. Bauman'a göre, düzenin sağlanması için birkaç panoptikon kurumlara ihtiyaç duyulmaktaydı. Zorunlu eğitim süresinin uzatılması, askerliğin zorunlu olması ve geçim için bir patronun gözetimine gereksinim duyulması panoptikon araçlarını ifade eder. Fakat Bauman'a göre şu an mal tedarikçisi (goods-purveyor) konumunda bulunan modern birey, haz kolleksiyoncusu (pleasures-collector) veya duyum-toplayıcı'na (sensations-gatherer)

dönüşmüştür. Dolayısıyla artık panoptikondan sinoptikona¹ bir geçiş söz konusudur. Bunun için de küçük bir azınlığın özel yaşamı kamusal alana taşınır ve bu göz kamaştırıcı ideal yaşamlar topluma lanse edilir. Geniş kitleler bu yaşamlara özendirilerek böylece gözetim altına alınır.

Bauman, kitabının her bölümünde modernliği eleştirmektedir. Ona göre modernlik, doğası itibariyle sürekli yeni topraklar fethederek yeni ihlallere yolaçan bir sınır uygarlığıdır. Dolayısıyla modern bilinç şiddet noktasında ikiye bölünmüştür. Kaba olanı kibar, zalimi merhametli, görgüsüzü görgülü olarak göstermekle meşrulaştırmaktadır. Dolayısıyla bu bir gerçeklikten öte bir reklam yoluyla yapılan manipülasyondur. Aslında gerçeklik bunun tam tersidir. Bu alıntıladığımız paragraf, tam da bununla alakalıdır. “Gün gelip de galipler yenilmedikçe, bunların zalimlikleri ya da bunların yardımcılarının ve bunları himaye edenlerin zalimlikleri yargılanmayacaktır. Adalet mağlup olana tesir ediyor. Ancak adaletin hikâyesi bugünün galiplerinden başka hiç kimse tarafından anlatılamadığı için dünya daima ahlaksızlığı ve cezalandırılma ile eşanlı olan adaletin dağıldığı bir dünya olarak sunuluyor.”

Avrupa kimliğinin oluşumunu Bauman askeri ve siyasal tehdide bağlamaktadır. Bu tehdidin ortadan kalkmasıyla birlikte henüz tamamlanamayan ağ inşasının kabilesel-ulusal bağlılıkları zayıflatığına ve bir kenara ittiğine dair olgunun net olmadığını dile getirmektedir. Bauman, Eric Hobsbawm’dan hareketle etnik kimliklerin bir gecede grup kimliği kazandıklarını kimsenin inkâr etmediğini ifade etmektedir. Bauman Avrupa kimliği için iki tehditten bahsetmektedir. Birincisi tikel kimliklere bağlılıkların artması ve ikincisi ise Doğu Avrupalılar ve Batı Avrupalılar arasında sempatinin git tikçe azalması ve Avrupa’nın nereden başlayıp bittiğine dair müphemliğin oluşudur. Postmodern süreçle beraber-Bauman’ın tabiriyle akışkan modernlikle birlikte yerel kültürlerin kendilerine imkân bulması- Avrupa Birliği’nde hatta ulusal devletlerin kendi içlerinde bölünmelerin yaşanabileceği ile ilgili ciddi tartışmalar söz konusudur. Bugün Belçika’da Flaman ve Valon, İspanya’da Bask ve Katalan Bölgesi’nin ayrılma taleplerini bu bağlamda değerlendirebiliriz. Yine İskoçya’nın referandumuna gidişi ve Almanya’nın bazı

¹ Çok fazla kişinin az sayıda kişiyi gözetlemesi/izlemesi durumu.

eyaletleri arasında başlayan kültürel farklılıkların tartışılması Bauman'ın yapmış olduğu bu çözümlemeyi doğrulamaktadır. Dolayısıyla bugün ABD'ye karşı güçlü olma hedefiyle kurulan Avrupa Birliği'nin askeri ve siyasi tehdidini kaybetmesiyle hızlı bir çözüme ulaşabileceği söz konusudur.

Bauman'ın "mülteci ve göçmen akınına önlemek için Avrupa, Orta ve Doğu Avrupa'nın yoksulluklarını gidermeye çalışmalıdır" sözünden hareketle biz, bugün Ortadoğu göçmen kriziyle karşılaşan Batı Avrupa ülkelerinin temel endişelerinin söz konusu halkların yoksulluklarını çözüme ile ilgili olmadığını, tersine kendi halklarının refahlarının ortadan kalkmasına yönelik korkuyla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bauman'ın düşüncelerine benzer düşünceleri Francis Fukuyama, *Devlet İnşası* adlı eserinde dile getirmektedir.

Modernlik, yasa üzerine etik kodun egemen olması için iki kurum yarattı. Bunlardan biri bürokrasi, öteki iş dünyasıdır. Bu iki kurumun en önemli ortak paydası duyguların öldürülmesi ve sınırlandırılmasıdır. Dolayısıyla her ikisi de Bauman'a göre rasyonalite araçlarıyla aynı hedefe varmak arzusunda. Özetle modern örgütlenme şekli, ahlaki kısıtlamalardan bağımsızdır. Bürokratik eylemler, bireyleri ahlaki özne olmaktan alıkoymaktadır.

Sonuç olarak kitap pek çok makaleden oluşmaktadır. Her bir konu tek başına ele alınmayı ve değerlendirmeyi hak edecek niteliktedir. Özet olarak bazı düşüncelerini ele alıp değerlendirdiğimiz Bauman'ın bütün düşüncelerini bu kritikte ele alıp değerlendirmek mümkün değildir. Kısacası "Bugün içinde yaşadığımız dünya, parçalanmışlık, süreksizlik ve sonuçsuzluk ile belirlenmektedir." cümlesi kitabın ana düşüncesini özetlemektedir. Ayrıca Bauman'ın Eric Hobsbawn, Max Frisch, Ernest Gellner, Jürgen Habermas, Hannah Arendt, Anthony Giddens gibi daha pek çok entellektüelden alıntılarla düşüncelerini desteklemesinin kitaba ayrı bir derinlik kattığını söyleyebiliriz.

Cengiz KANIK

(Dr. Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyoloji Anabilim Dalı)

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

Cilt/Volume: 12 Sayı/Number: 2 Temmuz – Aralık / July – December 2015

ISSN: 1304-5482

Bu dergi uluslararası EBSCO HOST Research Databases veri indeksi ve TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı tarafından taranmaktadır.

Sahibi / Owner

Milel ve Nihal Eğitim, Kültür ve Düşünce Platformu Derneği adına Şinasi Gündüz

Yazı İşleri Sorumlusu / Legal Representative

Yasin Aktay

Editör / Editor

Şinasi Gündüz

Editör Yrd. / Co-Editor

Cengiz Batuk

Hakan Olgun

Sayı Editörü / Editor of Issue

Mustafa Tekin

Yayın Kurulu/ Editorial Board*

Alpaslan Açıkgeçenç, Ayaz Akkoyun, Yasin Aktay, Mahmut Aydın,
Cengiz Batuk, Şinasi Gündüz, İbrahim Kayan, Hakan Olgun, Necdet Subaşı,
Burhanettin Tatar

Danışma Kurulu/Advisory Board*

Baki Adam (Prof. Dr., AÜ); Mohd. Mumtaz Ali (Prof. International Islamic U. Malezya); Adnan Aslan (Prof.Dr., Süleyman Şah Ü.); Kemal Ataman (Doç.Dr., Uludağ Ü.); Mehmet Akif Aydın (Prof. Dr., Marmara Ü.); Yılmaz Can (Prof. Dr., OMÜ); Ahmet Çakır (Doç. Dr., OMÜ); Mehmet Çelik (Prof. Dr., Celal Bayar Ü.); Waleck S. Dalpour (Prof. University of Maine at Farmington); İsmail Engin (Dr., Berlin); Cemalettin Erdemci (Prof.Dr. YYÜ); Tahsin Görgün (Prof.Dr., 29 Mayıs Ü.); Ahmet Güç (Prof.Dr., Uludağ Ü.); Recep Gün (Doç. Dr., OMÜ); Ö. Faruk Harman (Prof.Dr., Mar.Ü.); Erica C.D. Hunter (Dr., Cambridge U.); Mehmet Katar (Prof. Dr., A.Ü.); Mahmut Kaya (Prof. Dr., İ.Ü.); Sadık Kılıç (Prof.Dr., Atatürk Ü.); Şevket Kotan (Y.Doç.Dr., İ.Ü.); İlhan Kutluer (Prof.Dr., Mar. Ü.); George F. McLean (Prof. Catholic Univ., Washington DC); Ahmet Yaşar Ocak (Prof. Dr., Hacettepe Ü.); Jon Oplinger (Prof. University of Maine at Farmington); Ömer Özsoy (Prof.Dr., Frankfurt U.); Roselie Helena de Souza Pereira (Mestre em Filofia-USP; UNICAMP Brasil); Ekrem Sarıçioğlu (Prof.Dr., SDÜ); Hüseyin Sarıoğlu (Prof.Dr., İÜ); Bobby S. Sayyid (Dr. Leeds U.); Mustafa Sinanoğlu (Prof.Dr., 29 Mayıs Ü.); Mahfuz Söylemez (Prof.Dr. İÜ); Necdet Subaşı (Y.Doç.Dr., DİB); Bülent Şenay (Prof.Dr., UÜ); İsmail Taşpınar (Prof.Dr. Mar.Ü.); C. Sadık Yaran (Prof.Dr., OMÜ); Ali Murat Yel (Prof.Dr., Fatih Ü.); Hüseyin Yılmaz (Doç.Dr., YYÜ); Ali İhsan Yitik (Prof. Dr., DEÜ)

* Soyadına göre alfabetik sıra / In alphabetical order

Kapak ve Sayfa Tasarımı / Cover & Page Design

İnan Avcı

Baskı / Publication

Ladin Ofset - İstanbul, Nisan 2016

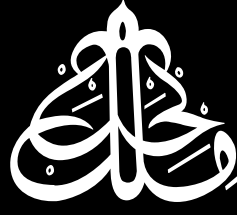
2.Mat. Sit. 3 NB 15 Topkapı İstanbul / İsmail Tüz 0212 501 24 18

Yönetim Yeri / Administration Place

Milel ve Nihal Eğitim, Kültür ve Düşünce Platformu Derneği
Fevzipaşa Cad. Şehit Mehmet Sarper Alus Sok. No: 5, K.: 3, Tel: (0212) 533 97 31 Fatih/İstanbul
www.milelvenihal.org e-posta: dergi@milelvenihal.org

Milel ve Nihal yılda iki sayı olarak altı ayda bir yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Milel ve Nihal' de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlı dili Türkçe ve İngilizce'dir. Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları *Milel ve Nihal'*e ait olup, yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınmaz. Yazıların yayımlanıp yayımlanmamasından yayın kurulu sorumludur.

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

ISSN: 1304-5482

DİN VE POSTMODERNİZM

Cilt/Volume: 12 Sayı/Number: 2
Temmuz – Aralık / July – December 2015

MİLEL VE NİHAL

inanç, kültür ve mitoloji araştırmaları dergisi

ISSN 1304-5482

DİN VE POSTMODERNİZM

Mustafa TEKİN

Postmodernizmin "Din" Sorunu

Muhammet ÖZDEMİR

Felsefi Bir Bilinç Sorunsalı Olarak
Postmodernizm Nasıl Vardır?

Mustafa ARSLAN

Postmodern Yeni Dinsel Kimlik
ve Paranormal İnançlar

Abdüllatif TÜZER

Postmodernizm ve Tanrı'nın Ölümü:
Öznenin Arkeolojisi Üzerine Bir Deneme

Birsen Banu OKUTAN

Postmodern Toplumsal Metin ve Din:
Gölgesizler Örneđi

Yakup KAHRAMAN

Modern Bilim ve Din

cilt: 12 sayı: 2 Temmuz - Aralık'15